

važan dio provedbe aktivnosti u kojem učenici po završetku aktivnosti sami procjenjuju njezinu zanimljivost i poticajnost te osvješćuju vlastite doživljaje i emocije, što je korisno i da, zajedno s djelatnicima u nastavi, zaključuje u čemu su dobri, a oko čega se moraju dodatno truditi.

Slično kao i kod oprimerivanja aktivnosti u prethodnom poglavlju, autorice u petom poglavlju predstavljaju pet projekata iz nastavne prakse u hrvatskim školama, nastalih kao školski projekti za održivi razvoj temeljeni na akcijskom istraživanju te kao učenički istraživački projekti u sklopu Programa GLOBE (str 180). Izvješća su iznijeli sudionici samih projekata, odnosno učitelji i učenici, opisujući analizu postojećeg stanja, ciljeve projekta, odnosno istraživačka pitanja, provedene aktivnosti/metode istraživanja, rezultate/analizu, raspravu i zaključke. Opisani školski projekti – „NE plastičnim vrećicama”, „Zdrave jabuke za zdravu školu” te „Kako poboljšati kvalitetu života u školi?” – provedeni su u razdoblju od 2009. do 2018. godine, dok su predstavljeni učenički istraživački projekti pod nazivom „Fizikalno-kemijska analiza i analiza mikroplastike u rijeci Savi” te „Količina ugljikova dioksida koju stablo lovora može pohraniti”.

Naposlijetku, u šestom poglavlju autorice navode bilješke i prijedloge za daljnje čitanje, nudeći dodatne izvore literature za proučavanje održivog razvoja u obrazovanju te dobivanje ideja za provedbu aktivnosti.

Ovaj priručnik donosi teorijski pregled prisutnosti koncepta održivog razvoja unutar obrazovanja te pregled praktičnih aktivnosti koje širokom spektru čitatelja mogu poslužiti za primjer u planiranju njihovog bavljenja cijelim nizom tema

vezanih uz održivi razvoj u odgojno-obrazovnom sustavu. Polazeći od *Kurikuluma međupredmetne teme Održivi razvoj*, ovaj je priručnik okvir koji nudi razna rješenja i primjere za učenje i poučavanje održivog razvoja, a na obrazovnim je djelatnicima da biraju i procijene čime će se koristiti u svojoj nastavi te prilagode sadržaj svojim učenicima, kojim će potaknuti njihovu aktivnu ulogu u vlastitom obrazovanju.

Ela Mandalenić

DOI: 10.17234/SocEkol.33.2.6

Alison Gilchrist i Marilyn Taylor
THE SHORT GUIDE TO
COMMUNITY DEVELOPMENT
Treće izdanje, Policy Press, Bristol,
2022., 210 str.

Opseg tema kojima se knjiga bavi može se sažeti kao pregled izazova, definicija, motivacija i povijesti razvoja zajednica. S obzirom na praktičnu usmjerenost knjige, primarni je fokus na društvo Ujedinjenog Kraljevstva te se često spominju inicijative, vladine i nevladine organizacije i resursi specifični za tu državu, ali autorice pri samom početku ističu uvjerenje da knjiga izuzev toga ima široku primjenjivost na razvoj zajednice globalno. To je potkrijepljeno širim teorijskim fokusom, korištenjem globalnih primjera i povezivanjem lokacijski specifičnih savjeta s njihovim općenitim pandanima. Teme su obrađene temeljito s izraženim naglaskom na široku pokrivenost. Preciznih je uputstava manje i na kraju su svakog poglavlja spomenu-

ti dodatni izvori za detaljnije čitanje u svakoj od specifično zahvaćenih disciplina i tema.

Uvod ističe složenost i povijesnu težinu pojma razvoja zajednice. Relevantnost pojma i njegova percepcija, bilo iz perspektive onih koji ga zagovaraju ili onih koji ga se odriču, jako su dinamični. Značajni su pomaci u vidu otvorenosti tema identiteta, poglavito u vezi s transrodnosti, napravili prostor za detaljniji pristup problemima zajednice, ali i istaknuli nužnost uzimanja u obzir konzervativnih pokreta koji pronalaze izvor straha u globalizaciji i teže stabilnom, homogenom društvu. Pandemija COVID-19 i Brexit u nekim su područjima povećali jazove u stavovima i populističke su taktike naštetile nekima od najranjivijih skupina, ali postoji i kontraefekt. Pandemija je uzrokovala privremeno pojačan osjećaj solidarnosti u susjedstvima gdje su, susretne s nuždom i prisilnom izolacijom, zajednice same proizvele svoje strategije i želju za međusobnom pomoći, ističući ključnost ulaganja u duh zajednice za održavanja stabilne sigurnosne mreže za društvo, pogotovo za marginalizirane i disproporcionalno oštećene pojedince. Autorice pozivaju čitatelje da u shvaćanje razvoja zajednica uvrste vlastita iskustva te razviju vlastite predodžbe o bitnim domenama djelovanja koje možda nisu zastupljene u knjizi. Naposljetku, kritiziraju pogled na razvoj zajednice orijentiran isključivo prema nedostatcima zajednica i ističu omalovažavajuću dimenziju tog pristupa, naspram poželjnijem pristupu koji traži i ističe snage i potencijal zajednica, uzimajući u obzir izazove s kojima se susreću.

Konkretna analiza započinje temeljnim vrijednostima i ciljevima. Razvoj zajednice

nastoji ohrabriti i osamostaliti zajednicu; postoji konsenzus da to u osnovi znači interdisciplinarni pristup koji u suradnji s lokalnim stanovništvom pronalazi probleme i područja za napredak, ohrabivanje na suradnju, stremljenje k jednakosti uz zadržavanje raznolikosti i ustanovljavanje dugoročno održivih tijela i načela kojima se zajednica može regulirati i razvijati. Bitno je pritom pažljivo definirati ulogu radnika u zajednici i pripaziti kako ne bi učinio stanovništvo ovisnim o sebi. Tri su dominantna pristupa: radikalni, pluralistički i komunitaristički. Radikalni pokret oslanja se na marksističku teoriju i zagovara angažman zajednica na nacionalnoj razini kako bi izazvale vladajuće strukture i fundamentalno promijenile funkcioniranje društva. Pluralizam je bliži modifikaciji i praktičnosti; nastoji poboljšati odnose između sukobljenih interesnih skupina, pospješiti demokratičnost i povećati konkurentnost manjih zajednica unutar postojećeg sustava. Komunitarizam stavlja širi sustav u zagrade i nastoji ojačati zajednicu radom na njezinoj unutarnjoj koheziji, boljem iskorištavanju lokalnih kompetencija i korištenju postojećih zakonskih i drugih mogućnosti. Sva tri pristupa imaju prednosti i nedostatke, posebice u vidu opsega problema kojima se bave i privlačnosti za potpore državnog resora i privatnih financijera.

Iduće poglavlje donosi pregled povijesnog konteksta i promjena razvoja zajednice. Neki su naponi bili unutarnji i spontani, npr. radnički pokreti tijekom Industrijske revolucije, a neke su započela vanjska tijela. U UK su naponi započeli kao mjera osnaživanja kolonija u nastojanju da se iz njih odagnaju potencijalne komunističke tendencije. Slično se događalo i u SAD-u kao pokušaj umirivanja manjinskih zajed-

nica. Različiti su prioriteti prepoznati u različitim sferama. Do dolaska Margaret Thatcher na vlast, već se razvila skica holističkog pristupa razvoju zajednice nalik na ono što taj pristup i danas predstavlja. Onda pojam ciklično ulazi i izlazi iz planova UK i pokreti za razvoj zajednica uživaju varirajuće razine financiranja i podrške, od 2000-ih naginjući više na zanemarivanje jer su interes i naponi ispočetka zainteresirane *New Labour* vlade s vremenom počeli jenjavati. Pristup razvoju zajednice u obliku najpogodnijem za zajednicu fluidan je, holistički i uzima u obzir pretežito želje i ciljeve lokalnog stanovništva, ali to se nerijetko kosi s interesima privatnih investitora koji razvoj konceptualiziraju putem krutih i konkretnih planova koji moraju biti dovršeni u danim rokovima. Još jedna povezana otegotna okolnost jest struktura stanovanja; veći udio ljudi koji unajmljuju i često mijenjaju stanove ujedno znači veći udio ljudi koji se nemaju razloga ni volje etablirati u svojem susjedstvu i samim time neće sudjelovati u razvoju zajednice. Unatoč predviđanjima da slični trendovi znače „smrt zajednice”, autorice smatraju da događanja viđena tijekom pandemije potvrđuju da zajednice nisu nestale, ali je potrebno ulagati u njih za potpuni razvoj, a zadnjih je godina sve veća težnja k isključivom fokusu na ekonomski razvoj.

Mnogobrojne su teorije pokušale i pokušavaju opisati značenje zajednice. Povrh mnogih definicija zajednice u strogom smislu, suvremeniji autori istražuju koncepte poput socijalnog kapitala i načina na koji se nevidljive karakteristike manifestiraju i mogu koristiti za razvoj. Autorice grade složeni teorijski model kojim bi se pristupilo zajednicama, uključujući i općenite psihosocijalne teorije. Dobro pri-

premljen radnik u zajednici mora biti svjestan da su previranja, sukobi, a ponekad i raspadi, normalne i očekivane pojave u grupama. Njegova uloga nije da te sukobe spriječi, već da posreduje u njihovu rješavanju, a kad je potrebno, omogući dostojanstven prestanak postojanja grupe koje ostavlja pozitivan trag na zajednici.. Slično prije spomenutim pristupima, marksističke, pluralističke, ali i governmentalne teorije drukčije gledaju na svoje misije. Moderniji pristupi governmentaliteta teže ka korištenju prilika da zajednice utječu na zakonodavstvo te smatraju da radnici trebaju biti opremljeni i na tom polju. U izvornom obliku, governmentalne teorije vode do reproduciranja hijerarhijske strukture i mana vlasti koju bi trebale oslabljivati pretvaranjem zajednice u političko tijelo. Teorija kompleksnosti prihvaća kaotičnost i nepredvidljivost stvarnosti. Autorice zaključuju da se razvoj zajednice u toj perspektivi ne može usmjeriti, već se stvaraju uvjeti za ukazivanje prilika; pristup je nalik na stimuliranje kemijske reakcije povećavanjem broja slučajnih sudara, bez izravnog izazivanja ishoda.

U vidu etičnog i efikasnog razvoja zajednice, ključan je *bottom-up* pristup. Taj izraz označava da je početna točka za razvoj zajednice osvještavanje toga gdje se stanovnici trenutno nalaze u razvoju i građenje usmjerenja na temelju toga, a ne ulaženje u zajednicu s predodžbama i nacrtima o tome gdje bi ona trebala biti, što je tipično za vanjske investitore i slične aktere. Radnici moraju dubinski razumjeti zajednicu u kojoj se nalaze, upoznavati se s njom formalnim i neformalnim putevima te ući u svoj posao ne samo s opširnim znanjem, već i s izgrađenim odnosima. Ipak, radnik mora biti spreman na kritičnost prema za-

jednici. Posao mu je da utaba put napretku, što znači izlaganje ustaljenih, štetnih praksi i uvjerenja kritici iz koje su inače izuzete. Potrebno je poticati na raspravu i organizirati formalne grupe u kojima svi mogu sudjelovati. Što se tiče predstavljanja radnika članovima zajednice, trebali bi zadržati dozu neformalnosti; neki volonteri gaje zazor prema prekomjerno profesionalnom držanju jer plaćene radnike percipiraju kao vanjsku prijetnju s krivim motivacijama. Za motivaciju je potrebno pokazati i opipljive podatke koji ukazuju na uspješnost rada. Prostor postoji i za kvalitativne podatke, konkretne, osobne priče i primjere s kojima se stanovnici mogu poistovjetiti, ali i za kvantitativne podatke, grafove i slične standardizirane prikaze koji su privlačniji vanjskim tijelima i potencijalnim investitorima.

Konkretni ishodi razvoja zajednice mogu biti raznoliki, ali se ne mogu elegantno grupirati ni kategorizirati. Svi su problemi povezani i rješavaju se paralelno. Po pitanju stanovanja, situacija se otežava. Sve je više privremenog stanovanja, a trenutno je najveći udio privatno iznajmljenih stambenih objekata. Udio socijalnog stanovanja pada, a prava i zaštite onih koji unajmljuju slaba su i ovise o vanjskoj pomoći i organiziranosti. Također, vlasništvo objekata često je podijeljeno između više stranki, što onemogućava izravnu komunikaciju s vlasnikom zgrade za osiguravanje prava stanara; isto vrijedi i za zgrade u posjedima privatnih firmi, a ne fizičkih osoba. Razvoj zajednice može omogućiti zajednicama da preuzmu takve objekte, ali s tim dolaze i mnoge poteškoće. Ciljevi i potrebe zajednice gotovo su nespojivi s vođenjem posla u ekonomiji koja nagrađuje i povlašteno tretira masovnije entitete i ek-

spanziju. Mnoga socijalna poduzeća brzo propadaju i dugo ovise o poticajima, zbog čega su investitori manje voljni ulagati u njih. Zdravlje je također složeno i povrhu uobičajenih medicinskih terapija, ulaganje u zelenije zajednice koje ohrabruju na socijalizaciju može dugoročno poboljšati zdravlje stanovnika.

Razvoj zajednice, dakle, složen je i dugoročan pristup spreman na modifikacije s vremenom. U praksi zato, naravno, nailjeće na mnogobrojne izazove. Nužno se bavi odnosima moći i mora osigurati jednakost, ali to nije istovjetno homogenizaciji. Jednakost se očituje u prilikama i otvorenosti sustava, ali uz zadržavanje bogatstva raznolikosti, Još jedan način uravnotežavanja moći jest pulverizirano vodstvo. Vođe trebaju asertivnost, komunikativnost i kreativnost, ali lako se zapetljaju u svoje odgovornosti, te se podjelom vodstva može rasporediti teret i povećati participacija u odlukama bitnim za zajednicu. Neformalna su okupljanja bitna, ali mogu dodatno alijenirati one koji su već na marginama i ne sudjeluju u susretima takve naravi s ostatkom svoje zajednice. Radnici moraju biti oprezni i u vezi sa svojom uklopljenosti. Pomirivanje interesa poslodavaca i zajednice često nije jednostavno; prekomjerna bi profesionaliziranost zvanja oštetila mogućnost inovacije i neke principe razvoja zajednica. Zbog takvih poteškoća i opće složenosti, projekti razvoja zajednica nisu zasad dokazali svoju djelotvornost u rješavanju dubinskih, sustavnih problema.

Završno poglavlje osvrće se na buduće izgleda razvoja zajednica. Pandemija COVID-19 povećala je ekonomski jaz: oni koji si nisu mogli priuštiti izolaciju i rad od kuće spali su na socijalne pomoći i po-

tonuli niže u hijerarhiji, dok su pripadnici srednje klase sa smanjenim troškovima zapravo povećali svoje uštedevine. Posljedice rezova u financiranju javnih usluga demonstriraju nadolazeću nužnost da se zajednice snađu same za sebe. Metode će se mijenjati, veći je udio svijeta *online*, a mijenjaju se i koncepcije identiteta, što dovodi do pojma zajednice manje vezanog za fizičku lokaciju. Klimatske promjene također će stvarati sve više problema zajednicama s manje sredstava. Teško je točno predvidjeti što će se još promijeniti tijekom idućih godina, ali pristup razvoju zajednica morat će pratiti sve u korak i nastaviti surađivati sa siromašnim zajednicama od kojih se sad očekuje samostalnost u nošenju s nadolazećim problemima, za što one jednostavno nisu opremljene.

Naposljetku, autorice dolaze do zaključka da je na razvoj zajednice najbolje gledati kao na sustavni pristup, nužno dugoročan, dinamičan i fleksibilan. Problemi s kojima se zajednice susreću zahtijevaju interdisciplinarnost, a njihovo se rješavanje ne može svesti na kratki popis ciljeva koji ostaje nepromijenjen otprije ulaska na teren do nakon završetka rada. Bilo tko zainteresiran za promidžbu ideja zajedništva ili za temu zajednica uopće, može se orijentirati pomoću ove knjige. Budućim i trenutnim radnicima u tom polju, naravno, bit će najkorisnija, ali pruža raspon uvida koji može biti od velike koristi za istraživanje, analizu i diskusiju o širokom spektru problema vezanih uz suvremenost, značenje prosperiteta i izazove i prednosti koegzistencije.

Vigo Sakoman